

דיו לעבד להיות כרבו

פתיחה

הסברנו שרב חסדא לא רצה להתנחם מהסברים רגילים, אלא הוא חיפש נוחם עמוק יותר. אפשר היה להסביר אחרת: לרב חסדא הייתה איזושהי בחינה של גאווה שגרמה לכך שכל נסיונות השכנוע של עולא עלו בתוהו, עד שעולא נתן לו איזושהי מכה והסביר לו שיפסיק להשתחצן ולדבר בעזות, כיוון שאם הקב"ה כזה גם הוא יכול לקבל את הדין ולהיות כזה. אבל זה לא נקרא לנחם, זה נקרא לשבור. נוחם הוא להרים את האדם למקום שהוא לא היה בו ולא השיג אותו לפני כן.

אפשר להסביר גם באופן יותר אידיאולוגי: שרב חסדא הגיע להשגה של החכמה העליונה. בחכמה העליונה הכל מסודר, הכל נמצא, הכל מוסבר מרגע הבריאה ומרגע נתינת התורה. פירוש הדבר הוא, שיש אמת אלוקית מושלמת ואנחנו חיים בתוך אותה אמת מושלמת.¹ יכול להיות שיש לנו עליות וירידות, או כישלונות, אבל בסופו של דבר גם הם חלק מהחכמה העליונה שבאה לרומם אותנו. הרבה פעמים הקב"ה מדבר איתנו דרך הכאבים והתודעות שלנו, דרכם הוא גורם לנו להתרומם אליו. הייסורים הם אחד הדברים שמזככים ומרוממים את האדם.

אז אפשר להגיד שזה הדבר שעולא מסביר לרב חסדא, ובכל זאת זה לא ניהם את רב חסדא. הסיבה לכך היא, שרב חסדא מסתכל על העולם מצד מבט פנימי יותר, הוא שייך למבט הרגשי.² לכן הדבר שינחם אותו הוא המבט של העבד, 'דיו לעבד להיות כרבו'.

שיגעון

בהמשך נחזור להסבר של הרב. אני רוצה רגע לשאול איך ר' נחמן יסביר את העובדה ש'דיו לעבד להיות כרבו', ברור שגם אצלו ההסבר שהקב"ה שובר אותנו איננו נכון. אולי הוא יסביר את זה במובן שהוא מוותר לקב"ה – הוא מבין שהקב"ה עושה משהו דרך השברים האלו, אבל הוא לא מקבל את זה כיוון שהוא חושב שהיה אפשר לתקן את כל העולם עכשיו, ובכל זאת הוא מוותר. ככה הוא אומר, שעל ידי הניגון שלו הוא היה יכול לסלק את כל הערפל שמסתיר בינינו לבין הקב"ה, ואז היינו רואים הכל באחדות אלוקית שלמה, אבל הוא לא עושה את זה בגלל שהוא לא רוצה לעשות הפוך מרצונו של הקב"ה. לא יעלה על הדעת שרבי נחמן אומר לקב"ה 'אני מבין יותר טוב ממך', גם לא ש'שנינו מבינים אותו דבר, אבל אני רוצה יותר טוב ממך'. אלא הכיוון הוא שבאמת

¹ עיין בעין איה ברכות, פרק שמיני, ג.

² עיין על השיטה של הרגש במאמרים 'השתפכות הנפש' ו'פני משיחך', בספר 'פני מלך חיים'.

זה אפשרי, אלא שהקב"ה לא בחר בדרך הזו. עדיין לא מספיק ברור איך רבי נחמן יסביר למה הקב"ה לא בחר בדרך הזו, ולמה צריך לחכות עוד, הרי אם אפשר לעשות את זה כבר בתקופת רבי נחמן, אז למה לא לעשות את זה?

ההסבר יכול להיות, שבחסידות כל העניין של האור הממלא הוא בחינת שיגעון. כך בסיפור של רבי נחמן על תבואת השיגעון,³ לא רק המשנה למלך משוגע, אלא גם המלך עצמו אוכל את תבואת השיגעון ונהיה משוגע. ההבדל בין ההמון לבין המלך והמשנה, ששניהם יודעים שהם משוגעים. זה בעצם התפקיד של הצדיק, להסביר לבני אדם שהם חיים בעולם של שיגעון, וכל הפעילות שלהם: המדינית, הכלכלית, החברתית, המדעית, הפילוסופית, האומנותית, וגם הציונות והמדינה, כל הפעילות הזו היא בעצם שיגעון, היא לא אמיתית. היא לא אמיתית מכיוון שיש אמת יותר גדולה, האמת של אור אין סוף, שבעצם הכל בלוע באור אין סוף.

אחרי שהכל בלוע באור אין סוף, יכול להיות שתהיה המשכה, אבל ההמשכה הזו כבר לא טבעית, היא משהו שכלי וטכני. אולי למי שחי את זה מבפנים כן יש בזה משהו טבעי, אבל בכל מקרה זה לא הטבע של העולם הזה שאנחנו מכירים. לפי ההסבר הזה יכול להיות שגם העצמיות היא טעות ואשליה, היא דבר שמסתיר ומפריע – לא רק העצמיות של הצדיק (המשנה למלך), אלא גם העצמיות של המלך עצמו. בצורה מאוד קיצונית, יכול להיות שאין הבדל בין הרצל, לבין רבי נחמן ולבין הקב"ה שמאיר במקומות האלו – וודאי שיש הבדל בין נמוך לגבוה – אבל אין הבדל מצד הנקודה ששלושתם מתארים משהו בניימי.

לאור הדברים האלו, ההסבר של 'דיו לעבד להיות כרבו', יהיה שאדם צריך להתבטל, בגלל שכל שהוא יהיה יותר גדול, הוא יותר מעמיק בשיגעון ופחות מבין את הקב"ה.

עדיין לא ברור למה הניסיון נמשך, הרי אם אפשר לסלק את הערפל הזה כבר בימיו, אז למה למשוך אותו עוד? באמת למה לא שבית המקדש ירד משמים ויבוא משיח והכל יסגר.

האדמו"ר הרי"ץ⁴ אמר שהדבר היחיד שעוד מעכב הוא צחצוח הכפתורים. אז יש בעיה שהכפתורים אינם מצוחצחים, אבל מאז עברו הרבה שנים וייסורים גדולים כמו השואה, ומרוב צחצוח בסוף לא יישארו כפתורים. נשאלת השאלה מה כן הדבר שמעכב? אם זה עניין של ניסיון, אז אולי עוד לא עמדנו בניסיון.

³ 'בוכבי אור', סיפורים נפלאים, (עמ' קצב, בהוצאת קרן ר' ישראל דב אודסר). 'כל סיפורי רבי נחמן מברסלב', מאת צבי מרק, עמ' 410.

⁴ הוא הרבה להשתמש במשל זה, המקור הראשון נמצא בספר השיחות ה'תרפ"ט, התוועדות לשמחת תורה.

יכול להיות שבאמת יש עדיין משהו שמעכב. מה שמעכב זו הקליפה של ההצלחה, סיר הבשר. אבל זה לא רק 'סיר הבשר' כמו במצרים, אלא העובדה שיש חכמה גדולה ומדינה, היא מה שמעכב, כל המושגים כמו ציונות, ליברליות ודמוקרטיה, הם ניסיון שאנחנו צריכים לעבור אותו. גם יהדות אמריקה נמצאת באותו ניסיון, של אנשים שטוב להם ולא חסר להם דבר. ככל שהחברה תהיה יותר מתוקנת – הניסיון יותר קשה. הציונות היא הקליפה הכי קשה, היא הגלות הכי קשה, כיוון שהיא גורמת לאשליה, והיא מעכבת. בסיפור של רבי נחמן⁵, זו התרדמה שנופלת על המשנה למלך רגע לפני שהוא מוצא את בת המלך. אנחנו שתינו יין ונפלה עלינו תרדמה, התרדמה היא הציונות, המדע, המדינה וכל מה שאנחנו מעריכים, שהם מעכבים את הגדלות האלוקית מלהופיע. כשהגדלות האלוקית מופיעה, משמעות הדבר היא להיות חסיד – אפילו לא משכיל בחסידות, אלא רק ממלא הוראות.

אם אנחנו הולכים בהסבר הזה, אפשר להבין למה רב חסדא לא התנחם מהדברים של עולא, כיון שגם כל הסבר תורני-מדעי הוא עדיין שיגעון, כיון שגם המלך עצמו משוגע, ממילא זה עדיין דבר שמסתיר ומפריע. כדי להופיע את הגדלות האלוקית צריך לעלות למדרגה יותר גבוהה, שהיא 'דיו לעבד להיות כרבו'. הכוונה להיות עבד ולא להיות חכם, כמו שרבי נחמן אומר שבתור חכם הוא כבר מזמן היה מביא את הגאולה, אבל יש מדרגה יותר גבוהה שנמצאת באור אין סוף ואותה אנו לא מבינים, והיא מבחינתה מעכבת. היא גופה הנקודה, להכיר בעובדה שיש שיגעון. ההסבר המדעי מסביר תהליכים שהם בעייתיים מצד עצמם, ממילא הוא לא הסבר נכון ולא מלא, הנחמה תבוא רק מהשלילה שלו. מהבחינה הזו אפשר להבין את החידוש הגדול של הבעש"ט, שהעובדה שאני לא מתנחם היא בגלל שאין נחמה, אין נחמה בהסבר המדעי.

האדמו"ר האמצעי כותב את הנקודה הזו בהקדמה ל'אמרי בינה'. הוא אומר שמי שמתפלל לפי הכוונות, עושה נזק נוראי. כיון שכל הכוונות הן רק לפתוח פתח להגיע לאמת עצמה, שהיא מעבר. ככה הוא מסביר את הפסוק "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד", פסוק זה הוא אלטרנטיבה לכל מה שהתורה אומרת – בגלל שהמדע לא נותן לנו את הנחמה שאנחנו מחפשים, הנחמה שאנחנו מחפשים נמצאת בביטול באור אין סוף. אור אין סוף נקרא אצלם אור סובב, כיון שהוא מעבר למה שאנחנו מבינים, כולל ההבנות של החכמה.

⁵ סיפורי מעשיות, 'מעשה מאבדת בת מלך'.

הנס המוחלט

גם אצל הרב יש דברים דומים בכך שהנחמה לא מגיעה מהמדע. אחד הנושאים הוא, הקריאה אל ה'. כשקוראים לקב"ה הוא קרוב, מעבר לכל המעגלים, מעבר לכל מה שתופס אותנו, אפילו אם הם דברים חיוביים וגדולים.

והוא נסי ומנוס לי. אם כל סדרי הטבע מוגבלים הם, אם השלשלאות שהן טבועות כטבעות אחוזות זו בזו, באופן קבוע ובלי נהרס ונדלג, הן לפעמים מפילות זועה על גורל האדם, המתאבק במלחמת החיים במלחמה רוחנית וחומרית.⁶

הרב מתאר את הטבע כמו שלשלת של טבעות אחוזות זו בזו, באופן שלא ניתן להרוס אותן ולדלג על אף אחת מהן. הדבר הזה נקרא גורל, הבעיה היא שלא תמיד נעים להיות במקום שבו הגורל שם אותנו.

יש דבר אחד שיכול לעמוד כנגד הגורל הזה – הנס המוחלט:

הנה אור ד' הוא הנס המוחלט, דבר ד' הוא החופש העליון, שאיזיק הטבע, גבוליו ומצוריו, כלא נחשבים נגדו.

הביטוי 'נס' לא חייב להיות במובן של שינוי סדרי טבע, הוא יכול לתת תוקף לטבע, להיפך, אפשר לומר שעיקר תפקידו של הנס הוא לתת תוקף לטבע. הנס הוא הבנה פנימית גבוהה שמשנה את המציאות,⁷ לכן גם כשהוא משנה את הטבע, הוא בסך הכל רוצה להראות שיש בעל בית לטבע. אבל לא חייבים לעשות זאת על ידי שינוי של הטבע, יש דרך איכותית יותר, ניתן להשקיף ולראות את העולם במבט נשמתי.⁸ נס במובן הזה יכול להיות מלשון נס-דגל, דגל הוא מהות, והמבט הנשמתי הוא האיכות שנושמת בתוך האומה.⁹

'אור ה' הוא הנס המוחלט'. הביטוי 'מוחלט', הוא ביטוי משמעותי. ישנם שני מושגים דומים אליו: 'גמור' ו'עליון', כמו 'הנס העליון', או 'הנס הגמור'. אבל יש קצת הבדל ביניהם, עליון הוא תמיד ביחס לתחתון, וגמור הוא ביחס לדבר שאינו גמור. לעומת זאת, 'מוחלט' איננו מתייחס לדבר מלבד עצמו. כשהרב משתמש בביטוי 'הנס המוחלט', הוא לא נס שמתייחס לנס נמוך יותר, וגם לא נס שמהווה שיא של איזשהו תהליך, הוא מתכוון לדבר עצמו. אור ה'.

⁶ עולת ראייה א, עמ' מט, 'והוא נסי ומנוס לי'.

⁷ דיברנו על כך בשיעור הקודם בהקשר של המושג 'תיקון'.

⁸ עיין בעין איה שבת, פרק שני, רפב.

⁹ עיין במדבר שור, הדרוש השלישי, על הדגלים של עם ישראל.

נ'ס עליון' ו'נ'ס גמור', מתארים תהליכים או רמות שונות של החכמה האלוהית. אבל 'הנ'ס המוחלט' נמצא מעל החכמה, הוא שייך לדבר עצמו. הוא יכול לעזור לנו להבין את המושג 'נחם' במובן של להיות עבד של הקב"ה. העבד מאוד דומה ל'נ'ס המוחלט', כיוון שהעבד נמצא מעל החכמה, הוא שייך לדבר עצמו.

אפשר לתת לזה משל. אם מסתכלים על אמנות מבחוץ, אז האמנות מאוד קשוחה, אבל אם מסתכלים עליה מבפנים, היא מאוד רכה. היא רכה מבפנים, בגלל שמבפנים אני מלווה את הקיים, את הרצון, את המחשבות שיש בה, ואז ניתן לראות איך בסופו של דבר האומן יצר את היצירה שלו בכלים האלה, לא בגלל שהוא משועבד להם, אלא בגלל שהם טובים לו. (הרי אף יוצר לא רוצה שבציור שהוא עבד עליו שבועות וחודשים, פתאום אחד הצבעים יהפך לסגול מטושטש וימרח על כל התמונה. מאוד כדאי שהצבע יישאר אותו צבע בדיוק, גם מבחינת הצבע, גם מבחינת האיכות וגם מבחינת המיקום).

באופן דומה, כל הופעה פנימית תבוא לידי ביטוי באופן מגובש וקבוע. אבל כל מבנה מגובש, מבטא את הדבר הרך שיצר אותו. לכן גם כאשר הנ'ס המוחלט מופיע, הוא ירצה לבוא לידי ביטוי באופן מגובש, לכן יכול להיות שהוא דווקא יבנה את הטבע באופן מאוד יציב, יכול להיות גם שהוא ישנה את הטבע, אבל בכל מקרה הוא יופיע באופן קשוח מאוד. ואילו המבט של העבד יכול לתפוס את הדבר עצמו, את המחשבה של היוצר.

כעת ניתן להבין מדוע רב חסדא לא התנחם, מכיוון שהוא לא רצה להסתפק במבט של החכמה, שהוא מבט שרואה את הסדר ואת המבנה המגובש. הוא רצה משהו גבוה יותר, משהו איכותי יותר, הסבר פנימי. אחרי כל חכמה תשאל השאלה 'למה?', כיוון שהחכמה לא מספקת את ההסבר למה שקורה – גם כאשר מדובר על תענוגים גדולים, וביחוד כאשר באות צרות וייסורים – בסופו של דבר החכמה לא מנחמת אותי. ואילו המבט של העבד מתלווה אל תנועת האמנות עצמה, לכן הוא יכול לנחם, זה הנ'ס המוחלט.

ומובן הנ'ס, שהוא הכח המנצח את כל מסבות הטבע, הוא מחובר עם מובן הנ'ס והדגל, המסמן את ההכרה של הנקודה היסודית, שכל התכן של הקבוץ תלוי בה. דגל הצבא הוא מרכז את רוח המחנה, ואור ד' מתעלה מעל כל מסגרת של כח טבע מצומצם, ומרכז על ידי גדולתו את כל מהות החיים וכל יסוד השאיפות להנצח וההוד העליון.

'מובן הנ'ס שהוא הכוח המנצח את כל מסבות הטבע', הוא הנ'ס הרגיל. 'מובן הנ'ס והדגל', הוא מקום גבוה יותר, הוא הנ'ס המוחלט. הנ'ס הרגיל הוא כמו החומר ביד היוצר,

הוא עושה בחומר מה שהוא רוצה, אבל זה אפשרי רק בזכות שהוא ביטוי של המהות, שהיא הנס המוחלט. 'אור ד' מתעלה מעל כל מסגרת של כח טבע מצומצם'. לא מדובר על מישור שידוע לעשות מופתים, אלא על איזושהי מהות איכותית, שהמציאות היא הביטוי שלה.

חוקי הסיבה והמסובב

ואם המצרים נעשים כל כך צרים, וגלי החיים הזדונים שוטפים כהמות תהום רבה, עד אשר אין מפלט על פי הארחות אשר לחוקי הסבה והמסובב, הנה ד' נסי, מתעלה מכל חק מדה, קצב תכנית וגבול, הוא מנוס לי, בלא שעבוד לשום הדרגה, ושום מערכה חקית מסודרת.

צריך לזכור ש'חוקי הסיבה והמסובב' הם לא איזושהו ארחי פרחי שהגיע ותפס כאן את העסק, חוקי הסיבה והמסובב הם הקב"ה עצמו. הרב מסביר את זה גם בהקשר של תפילה: שצריך להתפלל מראש, כיוון שלכל דבר יש סבה שמולידה אותו, ותפילה בעוד מועד יכולה להוליך את הסיבות בדרך טובה:

יש אמנם דבר שיהיה חשוב אצל האדם לבקש עליו רחמים, אבל לא ישכיל שהרחמים צריכים לבא בעוד מועד שתהיינה הסבות הולכות בדרך הטובה, ובהיות האדם בלתי משיג יחס הסבות וקשורם זה לזה יחשוב שאין צורך להקדים את הרחמים בתחלת ההתהוות של קישורי הסבות, ויאחר בזה מן המועד, כי אין ראוי להתפלל על מעשה ניסים כי אם על מהלך הקישור של הסבות על פני האורח הטבעי שיתלכו במשרים. ועל זה הוקבע חוק התפלה, שהעליה המוסרית של האדם תשמש בתור אחת מהשלשלאות החקיות של המציאות, על כן היא צריכה לבא בעתה הראויה לה.¹⁰

גם התפילה היא חלק מהאורח הטבעי של המציאות, לכן היא יכולה להיות אחת מהחוליות של שרשרת החוקיות. מי אמר שמדע הוא רק מדעי הטבע?! יש גם מדעי הנפש והרוח, והם כולם מדע אחד שלם שקשור לסיבה ומסובב.

במקום נוסף הגמרא אומרת שאדם שמתפלל על העבר, זו תפילת שוא. הדוגמא לכך היא אדם שאישתו מעוברת, הוא לא יכול להתפלל שהעובר יהיה זכר, על דבר כזה צריך

¹⁰ עין איה ברכות, פרק תשיעי, כו.

להתפלל מראש. הרב מסביר שהסיבה לכך היא שהתפילה היא מדע, וכמו כל מדע הוא בנוי מגלגלים וממהלכים:

התפילה אף על פי שיסודה הוא ברגש, מכל מקום צריך שתהיה מושפעת גם כן מהדעת וההגיון כפי אותה המדה שהרגש צריך אליו. ותכלית התפילה ופעולתה הלא נועדה להיות מסייעת להשלמת האדם ושכלול רוחו, על כן מראש מקדם הוכן על פי חכמה העליונה, הנותנת כל דבר בעתו, גם אלו המקרים שבאים במצבו של אדם שבהם יתעורר אל התפילה. ואותה ההתרומומות המוסרית שיקנה על ידי התפילה תתאים אל התכלית הכללית שעל פי זה האופן יהיה נכון אותו החפץ הפרטי להועיל לפי האופן הרצוי. על כן תיקר ערך התפילה כשתהיה... מכוונת לפי מנהג העולם התדירי, שאז תכיר התפילה מקומה גם כן בתור אחת מהשלשלאות המאחדות את המציאות כולה על פי הסדר הנעלה של החכמה האלהית.¹¹

למה זה כל כך עקרוני לשמור על סדר המהלכים של המציאות, הרי אפשר להגיד שכל המהלכים האלו הם בסך הכל האור הממלא, וניתן לסלק אותם ולהדבק במה שמעבר אליו. אבל הרב לא יעשה דבר כזה, כיוון שהאור הממלא הזה הוא החכמה העליונה,^{12,13} החכמה העליונה, היא ההנהגה של הקב"ה, שאיתה הוא מנהיג את העולם לפי המבט שלו.

כך למשל כדי לראות פלאי טבע, יש חוקים איך להגיע אליהם, מישוהו עיצב אותם ובנה את התהליך להגיע אליהם. אדם לא יכול לקום בבוקר ולהחליט שהוא רוצה לראות שקיעה יפה, יש עוד זמן עד שתגיע השקיעה, ואם האוויר לא טוב, אז אדם לא יכול לסדר את העניינים.

כיום יודעים שכמות המשקעים בחורף, תלויה במזג האוויר שיש בקיץ מעל האוקיינוס השקט. אם כך, בהתאם לשלשלאות החוקיות של המציאות, יכול להיות שצריך להתחיל להתפלל על החורף כבר בקיץ. יכול להיות שכל הזמן צריך להתפלל שכדור הארץ יהיה במצב טוב.¹⁴

¹¹ עין איה ברכות, פרק תשיעי, קסז.

¹² אור ממלא הוא שם הויה. העיקר של שם הויה, השורש, היא אות י'. ה- היא החכמה העליונה, איתה הקב"ה ברא את העולם.

¹³ החכמה העליונה תופסת מקום חשוב אצל הרב: היא ה'אוצר', בעין איה שבת, פרק שני, קנט; היא ה'אספקלריה המאירה', באורות הקודש ב, עמ' רפה; וגם 'החיווין מצד עצמו', במאמר דעת אלוהים.

¹⁴ יש מקום גם לתפילה כמו של חוני. אבל רוב גדולי ישראל לא יכולים תפילה כזו, אז הם צריכים להתפלל כמו בני אדם.

תפילה

שאלה: אם נלך עוד צעד נראה שאין מקום לתפילה, כי תמיד אפשר ללכת עוד אחורה ולראות שהכל קבוע מראש.

תשובה: זה לא נכון. יש כאלו שהלכו בדרך כזו וקעקעו את המושג תפילה אצל הרב, אבל זו לא תפיסה נכונה, משתי סיבות: הראשונה, שאדם לא מסוגל להגיע לרמה כזו של הסתכלות על העולם. רק דמויות בודדות יודעות לעבוד את ה' מצד המבט של החכמה העליונה, כגון משה רבינו ואלהיו. הסיבה השנייה, שגם מצד החכמה העליונה זה לא נכון, כיוון שאין דטרמיניזם בעולם.

החכמה העליונה בנויה על תהליכים שצריכים לקרות, והתפילה היא חלק מהתהליך שבו הדברים קורים. החכמה העליונה היא גם חכמת הנפש, היא עובדת בצורה כזו שאדם חייב להתפלל. כיוון שיש לאדם נפש והנפש הזו קיימת וריאלית והיא זקוקה למה שהיא זקוקה. חלק ממה שהיא זקוקה אליו הוא תפילה. לכן אם אדם מתעלם ולא מתפלל, זה מאוד מכאיב, בדיוק כמו שאם אדם שם את היד שלו באש היא נשרפת.

כשאנחנו מדברים על החכמה העליונה, אנחנו מדברים על פרצופים, ועל שיח. הקב"ה הוא דמות ויש לו דעה משל עצמו – החכמה העליונה היא הדעה שלו מצד עצמו – והוא משוחח איתנו. אמנם, זה לא רק שיח של דמות נחמדה שמתי שמתחשק מתפנקים אצלה, זה שיח של דמות שהיא גם אסרטיבית, שיש לה שיעור קומה ודרישה. במובן הזה זה לא דטרמיניזם, הדטרמיניזם הוא מכונה שמכניסה אותי לסד של חוקים, ואילו כאן יש אפשרות לדבר ולשוחח. מצד שני, באמת היסוד של החופש פחות משמעותי בחכמה העליונה, ויש בה בחינה שדברים סגורים בתוכה, אבל זה לא דטרמיניזם¹⁵, זה אסרטיביות אלוקית ובתוך המימד הזה יש תהליכים שאדם חייב להיות בהם, הוא לא יכול להיות לא בהם.

שאלה: אני יכול להבין שני סוגים של תפילה, או תפילה שרוצה לשנות את המציאות במובן של ניסים של שינוי טבע, או תפילה שפועלת רק על האדם עצמו, על הנפש שלו וכו', ולא מנסה לשנות את המציאות.

אבל איך ניתן לשנות את המציאות לא בצורה של ניסים?

תשובה: ההסבר הזה הוא מבט של תייר בתוך העולם, ישנו העולם שהוא קיים בפני עצמו, והאדם מסתובב בתוכו. במקום ללכת לפסיכולוג הוא מתפלל. אבל באמת האדם והעולם הם אישיות אחת, לכן האדם יכול להשפיע על המציאות בעולמות הרוחניים שלו.

¹⁵ לפחות לא הדטרמיניזם במובנו המערבי, שהוא ל"אין" סוף־מושג, זה דבר שלא שייך בחכמה העליונה.

אם ישנה התחממות של כדור הארץ, זה לא רק עניין אקולוגי-פיזי, זה קשור למבנה הנפש של כל אחד מאיתנו, לכן צריך להתפלל על זה. כלומר, נכון שאם כל אחד רוצה רכב עם מנוע של שלושת אלפים סמ"ק וגם הוא רוצה לנסוע ברכב לעבודה ולעמוד במשך שעותיים בפקק, אזי הוא משפיע רבות על החור באוזון, אבל לא פחות מכך אנחנו פועלים על המציאות דרך הנפש שלנו. התיקון האמיתי של העולם הוא בנפש ולא בדברים אחרים.

שאלה: סוף סוף, ההסבר שתיקון המציאות קשור בנפש, מבטל את המדע. כל מדע מתבסס על כך שהמציאות סגורה בתוך עצמה ואין מקום לרצון האנושי, לכן אם אנחנו מכניסים את הרצון האנושי בתור משהו שמשפיע, ממילא לא ניתן לבנות כלום. אין נוסחה מדעית שיכולה להתחשב ברצון של אנשים. אז חזרנו להסבר של שינוי הטבע?

תשובה: קודם כל, יכול להיות שבטווחים ארוכים גם הכללים המדעיים משתנים. אבל כרגע המדע נוכח והוא יהיה יציב עוד כמה שנים, במובן הזה הטבע לא משתנה, אלא הרצון פועל בתוך הטבע. לדוגמא, כאשר אדם לוחץ על דוושת הגז ברכב, היא לא נלחצה מעצמה, הרצון שלו לחץ אותה. ואז הרכב נוסע במהירות עצומה, ופתאום כל הדברים נראים משונים, הזמן משתנה והגוף משתנה, אבל החוקים לא השתנו.

ולמשל בתורת הקוונטים נכנס העניין של הרצון והתודעה, כאשר המבט של האדם הצופה משנה את התנהגות החלקיקים.

סנדלפון

המדע יצטרך אי-פעם להבין, שבשביל להבין טוב את היקום צריך להכניס גם את הנפש והרוח. לפי ההסברה התורנית יש כאן מלאך ששמו 'סנדלפון', ולמלאך הזה יש גוף, נפש ורוח. דרך המדע ניתן להבין את הגוף שלו, אבל יש לו גם נפש ורוח. כל המציאות היא בעצם אישיות מסוימת – יכול להיות שכשאדם נותן מכה לקיר, יש מישהו שצועק 'אי'. דברי הרמב"ם, שיש לגלגלים נפשות, הם וודאי נכונים מבחינה תורנית.¹⁶ כמו שאין חיוך בלי חתול,¹⁷ אין מציאות ללא חיים. המדע עשה משהו מאוד מלאכותי, הוא לקח משהו מתוכנו והוציא אותו החוצה. ישנו רק דבר אחד אותו אנחנו מכירים באופן בלתי אמצעי – חיים. לחיים האלו יש גם גוף והם גם מרגישים דברים.

זו החכמה עליונה, התפיסה של עם ישראל שהעולם הזה הוא עולם חי. יכול להיות שגם בעולם היווני הקדום, ראו את העולם באופן קצת יותר קרוב לאמת. לכן כשהם

¹⁶ עיין במאמר 'לאחדותו של הרמב"ם', מאמרי הראיה עמ' 110.

¹⁷ אחד התיאורים של 'לואיס קרול' ב'עליסה בארץ הפלאות' היא, החיוך שנשאר אחרי שהחתול נעלם. יכול להיות שהוא מציג את החיוך כמחאה על המתמטיקה המופשטת.

מתארים תופעות שקורות במציאות הם מתארים אותן כמאבקים בין אלים – הם חיו את העולם בצורה של שירה.

למשל, כאשר הומרוס מתאר מאבק בין אלים, הוא מתכוון להגיד שקרה משהו במערכת השמש, כל אחד מהאלים מתאר כוכב לכת. כך למשל אפשר להסביר על פי הומרוס את החושך של יציאת מצרים ואת המעלות שזו אחורה בימי המלך חזקיהו, מתוך הספור שלו על המאבק בין האלים אפשר להבין שכוכב נוגה עבר ליד כדור הארץ וגרם לו לשנות כיוון ולהתהפך. לא חייבים להבין את התיאורים שלו כהיפך מתפיסה תורנית, יש צד שזה תפיסה נכונה יותר, יש צד שהקדמונים ראו את העולם יותר טוב מאשר העולם המודרני. המבט המודרני הוא סוג של תפיסה אריסטוטלית, הוא מבודד משהו מסוים וטוען שהוא קיים מצד עצמו. כמו שאנחנו לא מכירים אהבה מופשטת,¹⁸ אנחנו גם לא מכירים יקום מופשט. כל ההכרה שלו את היקום, היא דרך החיים שלנו.

ככה צריך להבין את החכמה העליונה, היא באה לתת פרספקטיבות רחבות יותר למושג שנקרא מדע. גם הפסיכולוגיה היא חלק מחוקי היקום. זה מבט קצת אטומיסטי על העולם, אבל יש בו משהו פשוט יותר.

אני זוכר שנה אחת בפורים אצל ר' צבי. באותה שנה עשו את השיבוט הראשון של 'הכבשה דול', ואחד הנוכחים דיבר על פריצת הדרך בתחום השיבוט. הוא אמר שמכאן הדרך לתחיית המתים קצרצרה – ניתן לקחת עצם מכל קבר ולהפוך אותה לבן אדם חדש, לעשות שיבוט של בני אדם ולהחיות אותם. הדבר הזה הכעיס מאוד את ר' צבי. דבר ראשון הוא אמר לו שהוא לא מבין מהי תחיית המתים. דבר שני הוא אמר לו שרק אדם נאיבי יכול לחגוג את הדבר הזה, כל אדם אחר יודע שכדור הארץ הולך למות, אין לו עתיד ותקווה, בגלל החור באוזון, בגלל שיערות הגשם נשרפים ועוד דברים. תחיית המתים כזו יותר דומה למכשיר פקס שממשיך להוציא דפים ולעשות מחקרים, אבל לא יהיו בני אדם שיקראו את זה, כי כולם ימותו.

לכן ברור שהתיקון של העולם הוא בעיקר מוסרי. אפשר לתת לזה דוגמאות: סיפור הפיכתה של סדום בא להראות שכשאנשים חוטאים הטבע משתנה.¹⁹ סדום הייתה המקום הכי פורה בארץ ובגלל שהאדם חטא הוא הפך להיות ים המוות. גם ארץ ישראל, היא ארץ של חיים, אבל היא הייתה שממה כל השנים, עד שעם ישראל חזר לארצו.²⁰

¹⁸ אריסטו.

¹⁹ עיין בעין איה שבת, פרק א, כב; פרק יד, יב.

²⁰ אגרות ראיה א, עמ' רעת, (ד).

כדור הארץ לעולם לא יהיה מתוקן, בלי תיקון מוסרי של האדם. המושגים: 'מדע' ו'מציאות', אינם גשמיים נטו, אלא יש בהם עוד ממדים של מוסר, ערכים וחיים, והם משפיעים על המהות של הטבע. לכן גם אם נפתור את כל הבעיות של זיהום האוויר, עדיין לא יפתרו הבעיות של כדור הארץ, כיון שכדור הארץ הוא חלק מהעולם המוסרי של האדם. זו התפיסה של החכמה העליונה.

החכמה העליונה אומרת שהמציאות היא חלק מהחיזיון מצד עצמו. ואדם יכול לקבל החלטות שיובילו לא רק את עצמו, אלא גם את המציאות. אבל זה לא פשוט למתוח את הרצון עד כדי כך שהוא יהיה שולט על המציאות, דוגמא לכך כשאלישע ניסה להחיות את הילד על ידי המטה.

במובן הזה התפילה היא כמו לעשות ניסים. במובן שעיקר השלמות והבריאות של העולם, תלוי בתפילה של האדם. על ידי התפילה אדם יכול להפוך את כל כדור הארץ למשהו מאוזן. עד כדי כך, שלפי השיטה שעץ הדעת היה חיטה, אנחנו צריכים להחזיר את העולם לכך שהחיטה תהיה כמו דקל וכל גרגיר יהיה בגודל של אבטיח.

יש בחינה שדיקרט היה פלא פלאים, הוא בעצם אומר שכל המציאות לא קיימת, עד שאדם נפגש עם הדבר עצמו. צריך לעשות את התרגילים האלו, הם קצת דומים לתרגילים של 'אין עוד מלבדו'. לפעמים אנחנו כל כך שקועים בחוץ, שאנחנו לא יודעים שיש לנו דברים פנימיים ועד כמה הדברים הפנימיים הם משמעותיים, אמיתיים ומשפיעים על המציאות. קודם כל הם משפיעים עלינו, על כל אחד ואחד, אבל גם על המציאות ועל ההיסטוריה של האדם.

העבד

נחזור להיכן שהפסקנו. דיברנו על חוקי הסיבה והמסובב. הרב לא בא להגיד שאנחנו נשנה את החוקים של המציאות, אלא הוא מתכוון שיש בחינה שהיא יותר גבוהה מהחכמה, היא הבחינה של עבד.

אז איזה נס יש פה? הנס שכאן הוא לא לעשות נס. הנס הוא השקפת עולם גבוהה יותר, הוא כמו להיות עבד, זה הפשט של 'דיו לעבד להיות כרבו'. כלומר, מבחינת הקב"ה כן צריך להיות נס, מבחינתו אנחנו צריכים להיות כמה שיותר חופשיים ולשחרר את המוח שלנו, לכן לעתיד לבוא לא נצטרך ל'דיו לבא מן הדין להיות כנידון'²¹, המחשבה תהיה חופשית ותוכל לעוף למקומות גבוהים יותר. אבל כיום, כשאנחנו באים מהקל אל החמור,

²¹ עיין עולת ראה א, עמ' רמ, 'שדי'; ובאורות הקודש א, עמ' צה.

אנו צריכים לעשות זאת בדחילו ורחימו, עם הרבה אזהרות והגבלות. הסיבה לכך היא ש'דיו לעבד להיות כרבו', כמו שהקב"ה צמצם את עצמו לדרך מסוימת, גם העבד יכול. לכן הנס כאן הוא לא במובן של שנוי, אלא הוא לראות דברים במובן פנימי ועליון.

הקריאה אל ה'

מנת כוסי ביום אקרא. כל היחוסים של סיבה ומסובב נמוגים הם ביחס להתפרצותו של האור האלוהי, מבין חגוי ההסתרה אשר לעולם ומלואו ומחשכיו.²²

אם אדם רוצה להיפגש עם הנס הזה, במובן של הדגל, הכל נמוג בפניו, אין שם סיבה ומסובב. אבל זה לא הפקר עד הסוף, יש דבר אחד שכן צריך לעשות:

אבל קשר אחד הוא אשר ברית כרותה לו לאושר האדם והצלחתו, שהוא יהיה הפורץ את כל המעצורים והמפזר את כל ענני החושך – הקשר הזה הוא הקריאה אל ד'.

ד' קרוב הוא אל האדם, כל מרומי שחקים וכל מעמקי תהומות, כל חוקי טבע וכל מסיבות של יקום, לא יוכלו להרחיק את האדם מקונו, את היציר מיוצרו.

אלו מושגים עליונים, ולא מושגים של גורל כמו שהוא תיאר קודם. אלו ביטויים שקשורים לאמת ולעומקים של המציאות.

רק קשר אחד ומסבה אחת צריכה להיות קימת, והיא הסבה אשר היא ביד האדם, בפיו ובלבו, כל הימים, והיא הקריאה אל ד'. כי קרוב הוא דוקא לקוראיו. והוא מנת כוסי, מוכן לפני בלא שום הצטרפות לשום שרות, לשום הכנה ולשום בירור צידי, רק דבר אחד הוא מותנה, שהוא ביום אקרא. הסבה הזאת היא קשורה גם במטבע השלשלת אשר להחופש האלהי, אשר לנס העליון, כי הוא מקור האושר ומרום החיים ויפעתם.

²² עולת ראייה א, עמ מט, 'מנת כוסי ביום אקרא'.